

Narsisistik Kişilik Bozukluğu ve Yakın İlişkiler

Narcissistic Personality Disorder and Intimate Relationships

Melike Hatun SERTBAŞ

Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Bölümü
20212399@std.neu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-3990-612X>

Meryem KARAAZİZ

Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Bölümü
meryem.karaaziz@neu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0085-612X>

ÖZET

Bu çalışmanın temel hedefi, narsisistik kişilik yapılanması ve yakın ilişkiye yönelik eğilimlerin incelenmesini hedeflemektedir. İlişkilerdeki tutum ve davranışları, romantik partnerlerle iletişimleri, ilişki kalıpları ile narsisizm ve psikolojik istismar arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Narsizm, geçmişten günümüze kadar kendini koruyan ve tarihi olarak oldukça eski bir kavram olduğu bilinmektedir. Romantik ilişkilerin ortak noktasında bir konu olup çağımızda var olan güncel sorunlardan biri haline geldiği bilinmektedir. Narsisizm, son yıllarda giderek daha fazla ilgi çeken ve literatürde incelenen bir tema olduğu bilinmektedir. Narsisizm ile romantik ilişkiler arasındaki bağlantı, araştırılmaya değer diğer bir önemli konu olarak değerlendirilmektedir. Bu hedefle ilk önce şuan ki literatür gözden geçirilmiş ve narsisizm, narsisistik kişilik bozukluğu ve manipülasyon terimleri tanımlanmaktadır. Literatür araştırmasının genel sonuçlarında romantik ilişkilerde narsisizm ile manipülatif davranış arasında güçlü bir ilişki olduğuna dikkat çekilmektedir. Daha sonra narsist kişi tarafından kullanılan en yaygın manipülasyon yöntemlerini, narsistik bir ilişkinin üç spesifik aşamasını, narsistik romantik ilişkilerde partnerlerin karşılaştığı ortak duyguları ve narsist kişiyle ilişkinin nasıl sürdürüldüğü incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Narsizm, Narsistik Kişilik Bozukluğu, Manipülasyon, Romantik İlişkiler

ABSTRACT

The main objective of this study is to examine narcissistic personality structure and tendencies towards close relationships. It addresses the relationship between attitudes and behaviors in relationships, communication with romantic partners, relationship patterns and narcissism and psychological abuse. It is known that narcissism is a very old concept that has preserved itself from the past to the present. It is known that it is a common subject in romantic relationships and has become one of the current problems of our age. It is known that narcissism is a theme that has attracted increasing attention and has been

examined in the literature in recent years. The connection between narcissism and romantic relationships is considered as another important topic worth investigating. With this aim, the current literature is first reviewed and the terms narcissism, narcissistic personality disorder and manipulation are defined. The general results of the literature research draw attention to the strong relationship between narcissism and manipulative behavior in romantic relationships. It then examines the most common manipulation methods used by the narcissist, the three specific stages of a narcissistic relationship, the common emotions experienced by partners in narcissistic romantic relationships, and how the relationship with the narcissist is maintained.

Keywords: Narcissism, Narcissistic Personality Disorder, Manipulation, Romantic Relationships

GİRİŞ

Yunan mitolojisindeki Narkissos'dan esinlenerek günümüz tarihine kadar korunan narsisizm kavramı, Narkissos'un kendine olan aşkı ve bu aşk için hayatını feda etmek zorunda kalan kendini sevmesi mitiyle açıklanmaktadır (Gürel ve Muter, 2007). Kendini sevmek olarak narsisizm aynı zamanda psikanaliz kuramcılarının da araştırma konusu olmaktadır. Psikanaliz alanında çalışan teorisyenler, narsisizmin bireylerin mental sağlığını etkileyen unsurlardan biri olduğunu ve narsisistik kişilik tipinin insanın gelişim sürecinin doğal bir parçası olduğunu öne sürmektedirler. (Kızıltan, 2000). Narsistik kişilik bozukluğu, ya da başka bir deyişle patolojik narsizm, yetişkinlik döneminin başında ortaya çıkan ve kendini büyükleme davranışları veya fantezileri etrafında dönen yüksek bir hayranlık ihtiyacı ile birlikte empati yoksunluğu ve karakterize edilen bir durum olarak bilinmektedir (Costin ve Rad, 2021). Narsistik kişilik özelliklerine sahip biri, etrafında kim olursa olsun, her zaman insanların kendisine hayran kaldığını ve kendisinin en zeki ve başarılı insan olduğunu düşünmektedir (Lowen, 2012; Campbell ve Siedor, 2016). Manipülasyon, genel anlamda bireyleri duygusal olarak etkilemeyi amaçlayan ve çoğunlukla olumsuz yanları barındıran, aldatıcı ve zorlayıcı tutumları içeren bir kavram olarak bilinmektedir (Fischer, 2022). Psikanalitik kuramcılar narsisizm üzerine yaptığı çalışmalar, kavramın anlaşılmasına büyük katkı sağlamaktadır. Modern edebiyatta hem narsisizm kavramı hem de narsisistik yapının insan ilişkilerindeki eğilimleri merak konusu haline gelmiş, dolayısıyla narsist popüler kültürde merak konusu haline gelmiş ve ruh sağlığı dünyasında çoğunlukla çalışılan bir kavram haline gelmektedir. Narsisizm kavramıyla ilgili literatüre baktığımızda esas olarak kavramın klinik yönüne bakıldığı görülmektedir. Narsisizmin tanımına ve tanı kriterlerine baktığımızda bu terimin kaçınılmaz olarak bireylerin sosyal ve ilişkisel yaşamına da etki ettiği görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı narsisizmin yakın (romantik) ilişkiler üzerindeki etkisini araştırmaktır.

Narsisistik Kişilik Bozukluk Tanımı

Kişilik, kişiye özgü sabit özellikleri ifade etse de bireylerin duygusal ve davranışsal etkilerini ve tepkilerini içeren istikrarlı, düzenli ve öngörülebilir bir durum olarak bilinmektedir (Özçetin vd., 2008).

Kişilik bozuklukları, toplum, dünya algısı vb. ile ilgili belirli değerler kişilik bozukluklarının frekansı ve yaygınlığı, bireye, kültüre ve topluma bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir (Özçetin vd., 2008).

Narsisistik özellikleri olan insanlar, diğerlerini kendi hedefleri için kullanırlar. Kendilerini olduklarından daha değerli sayarlar ve etraflarındaki insanların da onlara aynı şekilde değer vermesini beklemektedirler. Ancak bu beklentilerine rağmen çevrelerindeki empati gösterememektedirler. Günümüzde bu durumda pek çok lider, iş adamı bulunmaktadır. Bu durum farklı pozisyonlarda bulunan bireylerde de görülmektedir (Sayar, 2003). Tüketim toplumlarında narsistik kişilik bozukluğunun, kooperatif toplumlara kıyasla oldukça daha fazla görüldüğü bilinmektedir (Doğaner, 1996). Narsisistik kişilik bozukluğu, 1980 yılında APA tarafından DSM-III'e aşağıdaki tanı kriterleriyle ilave edilmiştir: önem ve benzersizlik duygularını görkemli bir şekilde deneyimlemek; Başarı, güç, zeka, güzellik ya da ideal aşk yanılsaması gibi kavramların sınırsız sahibi olduğuna inanmak; olumsuz yaşam olaylarına karşı hoşgörüsüzlük; Hiçbir sorumluluk almadan ayrıcalık ve avantajlardan yararlanmak ; Empati mümkün olduğu kadar azdır, hatta olması imkânsız bile denilebilmektedir (Hyman, 1989).

Narsisistik Kişilik Bozukluğun Etiyolojisi

Narsisistik kişilik bozukluğunun nedenleri çok kapsamlıdır ve bireyin gelişim süreci, ebeveyn tutumları, kişilik özellikleri ve sosyo-kültürel ortamıyla büyük bir ilişki içerisinde olduğu bilinmektedir. Küçük yaşlarda aşırı abartılan ya da yeterince değer verilmeyen bakım deneyimlerinin, kişinin gerçekçi ve tutarlı bir benlik algısı oluşturmamasını engelleyip narsisistik davranışların ortaya çıkmasına sebep olduğu belirtilmektedir (Brummelman vd., 2015). Ebeveynlerin çocuklarını sürekli olarak diğerlerinden daha üstün görmeleri ya da yüksek beklentilerde bulunmaları, çocuğun koşulsuz bir öz-değer hissetmesini zorlaştırabilmektedir (Thomaes ve Brummelman, 2016).

Bireyler arasındaki farklılıklar da narsisistik davranışların gelişiminde önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir. Bazı insanlar övgülere daha duyarlı olabilmekte ve bu durum, dışsal onay ile kendilik değerlerini ayarlama eğilimlerini artırabilmektedir (Brummelman vd., 2015). Ayrıca, modern toplumlarda başarı, görünürlük ve bireysel farklılıklar gibi değerlere verilen önem, narsisistik özelliklerin yayılmasına yol açabilmektedir (Twenge vd., 2008).

Narsisistik kişilik bozukluğunun nedenleri, bireyin erken dönem yaşam deneyimleri ve kişisel ile çevresel faktörlerin etkileşimi bağlamında ele alınmaktadır.

Biyolojik Etkenler

Narsisistik kişilik bozukluğunun temelini biyolojik olduğu, nörobiyolojik ve genetik unsurlarla da açıklanabilmektedir. Nörogörüntüleme araştırmalarında, narsisistik bireylerin empati ve öz düzenleme ile ilgili beyin bölgelerinde yapısal değişimler görüldüğü tespit edilmektedir. Özellikle anterior insula ve prefrontal korteks gibi alanlarda gri madde hacmindeki azalma, narsisistik bireylerin empatik işlevlerinde eksikliklere yol açabilmektedir (Schulze vd., 2013).

Bununla birlikte, amigdala ve hipotalamus gibi duygusal işlevleri kontrol eden beyin bölgelerindeki farklılıkların da narsisistik eğilimlerle bağlantılı olduğu görülmektedir. Narsisistik bireylerde bu alanlarda aşırı aktivite, olumsuz duygusal tepkilere ve savunmacı tutumlara neden olabilmektedir (Fan vd., 2011).

Genetik unsurların da etkisi olduğu gösterilmektedir. Narsisistik kişilik özelliklerinin, %30-50 oranında genetik olarak geçiş gösterdiği ve bu kişilik bozukluğunun kalıtsal unsurlarının bulunduğu düşünülmektedir (Livesley vd., 1998). Özellikle, narsisizm ile ilgili duygusal düzenleme ve dışa dönüklük gibi özelliklerin genetik faktörlerle bağlantısı ortaya konmaktadır.

Sosyal Etkenler

Narsisistik kişilik özelliklerinin gelişiminde kültürel yapı, toplumsal değerler ve dijital etkileşim ortamları büyük bir etki göstermektedir. Özellikle bireyci toplumlarda başarı, görünürlük ve kendini ifade etme gibi kavramların yüksek değeri, narsisizmin yükselmesine katkıda bulunabilmektedir (Twenge ve Campbell, 2009). Sosyal medya, bireylerin sürekli olarak onay ve beğeni peşinde koşmasına yol açarak narsisistik eğilimleri artıran bir ortam yaratmaktadır (Twenge vd., 2008).

Psikolojik Etkenler

Narsisistik kişilik bozukluğun gelişiminde çocukluk döneminde ebeveyn tutumları ile bağlanma deneyimleri büyük bir rol oynamaktadır. Özellikle aşırı övgü veya yüceltme, çocuğun gerçekçi bir benlik algısı oluşturmamasını zorlaştırabilmektedir. Brummelman ve arkadaşları (2015), sürekli olarak çocuklarına üstünlük atfeden ebeveynlerin, çocuklarda narsisistik özelliklerin gelişimini kolaylaştırdığını göstermektedir. Ayrıca, duygusal ihmal ya da koşullu sevgi gibi durumlar, narsisistik davranışların temelini atabilmektedir (Thomaes ve Brummelman, 2016).

Narsisistik Kişilik Bozukluğun Epidemiyolojisi

Narsisistik Kişilik Bozukluğu (NKB), genel nüfus içinde %0. 5 ile %6. 2 oranında görülmektedir (Stinson ve diğerleri, 2008). ABD'deki Ulusal Epidemiyolojik Alkol ve İlgili Koşullar Araştırması (NESARC) verileri, NKB'nin yaşam boyu görülme sıklığını %6. 2 olarak belirtilmektedir (Stinson vd., 2008). Avrupa'da bu oran %1 ile %2 arasında değişirken (Torgersen vd., 2001), Asya'nın bazı bölgelerinde ise daha düşük oranlar rapor edilmektedir (Cheung ve Jackson, 2014).

Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, NKB erkekler arasında (%7. 7) kadınlara (%4. 8) göre daha yaygın bir şekilde görülmektedir (Stinson vd., 2008). Klinik ortamda NKB oranları %2 ile %16 arasında değişiklik göstermekte (Ronningstam, 2009) ve madde bağımlılığı olan kişilerde bu oran yaklaşık %17'ye kadar çıkabilmektedir (Golomb vd. , 1995).

Ayrıca, kültürel etmenler de NKB'nin yaygınlığını etkileyen bir faktör olarak bilinmektedir. Bireycilik ve başarı odaklı kültürlerde narsisistik özelliklerin daha fazla görüldüğü, sosyal medyanın ise bu durumu pekiştirdiği düşünülmektedir (Twenge ve Campbell, 2009).

Narsisistik Kişilik Bozukluğun Belirtileri

Patolojik narsisizm, ilk kez 1980 yılında DSM-III'le tanıtılmıştır. Bu kavram, DSM-IV'le birlikte eksen II bozuklukları kapsamında “narsisistik kişilik bozukluğu” olarak yer bulmuştur (APA, 1987; 1994; 2000). En son olarak, DSM-5’te özsever kişilik bozukluğu, erken yetişkinlik döneminde başlayan ve farklı durumlarda kendini gösteren bir durum olarak tanımlanmaktadır. Bu durum, büyüklenme (hayallerde ya da davranışlarda), beğenilme arzusu ve empati eksikliği ile birlikte görünür ve aşağıda belirtilen en az beş kriteri içermektedir (APA, 2013: 333):

1. Kişi, başarılarını ve yeteneklerini abartarak kendini ön plana çıkarır ve gösterdiği başarılarla orantısız bir biçimde üstün biri olarak görülme arzusunda.
2. Sınırsız başarı, güç, zekâ, güzellik ve yüce bir sevgi hayalleri peşindedir.
3. Kendini özel ve benzersiz biri olarak tanımlar; sadece özel ya da üstün kişiler tarafından anlaşılabilmesine, bu kişilerle ilişki kurması gerektiğine inanır.
4. Yoğun bir beğenilme arzusu taşır.
5. Hak ettiğine dair bir inanç içindedir ve özellikle kayırlacak bir tedavi göreceği veya istediği her şeyin yapılacağına dair gerçek dışı beklentiler besler.
6. Kendi çıkarları doğrultusunda başkalarını kullanma eğilimindedir; hedeflerine ulaşmak için başkalarından faydalanır.
7. Karşı tarafın duygularını ve ihtiyaçlarını anlamak istemez, bu nedenle empati kurmakta zorluk çeker.
8. Çoğunlukla başkalarını kıskanır ya da diğerlerinin kendisini kıskandığını düşünür.
9. Başkalarına karşı saygısız davranışlar sergiler ve kendini beğenmiş tutumlar gösterir (Birliği, 2014).

Narsizmin Kuramsal Temellerle Açıklanması

Psikanalitik Yaklaşım

Psikanalitik teori, narsisizmi bireyin gelişimsel aşamalarında benlik ve libidinal yatırımların yönelimi açısından incelenmektedir. Freud, narsisizmi iki kategoriye ayırmıştır: biri normal, diğeri patolojik olarak ayrılmaktadır. Normal narsisizmi benliğin gelişiminde doğal bir aşama olarak tanırken, patolojik narsisizmi ise libidinal enerjinin benliğe çok fazla yönlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan bir sapma olarak tanımlamaktadır (Ersoy, 2020). Bu çerçevede, narsisistik kişilik bozukluğu, benliğin gelişiminde meydana gelen sapmaların bir sonucu olarak görülmektedir.

Psikanalitik yaklaşımına göre narsisistik kişiler, hassas benliklerini korumak için dışarıda büyüklenmeci bir kişilik oluşturmaktadır. Bu durum, onların sürekli başkalarından onay arayan, empati yoksulu ve

eleştirilere tahammülsüz bireyler olmalarına yol açabilmektedir. Taştan'ın (2019) psikanalitik kuram çerçevesinde yaptığı araştırmada, narsisistik bireylerin yönetimlerde yıkıcı liderlik tarzları sergileyebileceği ve bu davranışların çocukluk dönemindeki bakım veren ilişkileriyle bağlantılı olabileceği belirtilmektedir.

Davranışçı Yaklaşım

Davranışçı teoriler, narsisistik özelliklerin öğrenilmiş davranış biçimleri olduğunu savunmaktadır. Bu görüşe göre, birey, narsisistik eylemleri ödüllendirici sonuçlarla bağlantılı bulduğu için bu davranışları sürdürmeye devam etmektedir. Örneğin, çocukluk döneminde aşırı bir şekilde övülmek ya da yalnızca başarıya dayanan ödül sistemleri, narsisistik eğilimleri güçlendirebilmektedir. Bushman ve Baumeister (1998), tehdit edilen özsaygının agresyonla bağlantılı olduğunu ve narsisistik kişilerin özsaygılarını korumak amacıyla saldırgan davranışlar sergileyebileceğini ifade etmektedir.

Nesne İlişkileri Kuramı

Nesne ilişkileri teorisi, narsisizmin bireyin içsel nesne temsilleri ve bunların benlik gelişimi üzerindeki etkilerini incelemektedir. Bu teoriye göre, erken dönemdeki bakım verenlerle olan etkileşimler, bireyin kendisini algılaması ve başkaları ile olan ilişkilerini biçimlendirmektedir. Narsisistik kişilik yapısı, bu ilk dönem ilişkilerdeki olumsuzluklar sonucu ortaya çıkabilmektedir.

Yalçın ve arkadaşları (2017), nesne ilişkileri teorisi açısından narsisistik kişilik yapısını ve narsisistik savunmaları araştırmaktadırlar. Bu çalışma, bir vakanın psikoterapi sürecini ve süpervizyon deneyimlerini ele alarak, terapötik süreç içinde narsisistik savunmaların nasıl belirdiğini ve yönetildiğini sergilemektedir.

Eğridere (2022) analiz ederken, nesne ilişkileri, ailedeki belirsizlikler ve savunma mekanizmaları üzerinden kırılmalı ve gösterişli narsisizm türlerini incelemektedir. Bu araştırma, aile dinamiklerinin ve savunma mekanizmalarının farklı narsisizm türlerinin gelişimindeki önemini vurgulamaktadır.

Narsisistik Kişilik Bozukluğun DSM 5 Sınıflandırması ve Tarihçesi

Narsisistik kişilik bozukluğu (NKB), kişilik bozuklukları arasında özgün klinik özelliklerle yer almaktadır ve zamanla farklı teorik yanıtlar ve tanı sistemleri aracılığıyla değişik şekillerde tarif edilmektedir. Freud, 1914 yılında narsisizmi ruhsal gelişimin doğal bir parçası olarak ele almış ve “ikincil narsisizm” terimini geliştirerek, bu özelliğin psikotik savunmalarla bağlantılı taraflarını vurgulamaktadır.

Modern psikiyatri alanında narsisistik kişilik bozukluğu, 1980 yılında DSM-III ile resmi tanı sistemine dâhil edildiği bilinmektedir (American Psychiatric Association [APA], 1980). DSM-III'te NKB, empati eksikliği, kendini öncelikli hissetme ve eleştirilere tahammül edememe gibi karakteristik özelliklerle belirtilmektedir. DSM-III döneminde NKB teşhisi için kişinin kendine aşırı değer vermesi, eleştirilere fazla duyarlılık göstermesi ve kendi değerini abartması gibi özellikler öne çıkmaktadır. Bu zaman

diliminde tanım, genellikle büyüklenmeci narsisizm türü üzerine odaklanmaktadır. Bu tanım, DSM-IV'te (1994) önemli ölçüde korunmuş ve birkaç küçük değişiklikler ile devam ettirilmektedir (APA, 1994).

Narsisistik kişilik bozukluğu, DSM-5'te (2013) B Kümesi kişilik bozuklukları arasında yer almakta ve aşağıda belirtilen temel özelliklerle tanımlanmaktadır:

- 1-Kendini abartılı biçimde önemli görme,
- 2-Sınırsız başarı ve güç hayalleri,
- 3-Özel ve ayrıcalıklı olduğuna inanma,
- 4-Aşırı bir beğenilme arzusu,
- 5-Diğerlerini istismar etme eğilimi,
- 6-Empati yoksunluğu,
- 7-Kıskançlık ve kibirli davranışlar (APA, 2013).

Fakat DSM-5, bu geleneksel tanımın yanı sıra Alternatif DSM-5 Modeli (Bölüm III) de geliştirmektedir. Bu model, kişilik bozukluklarının boyutsal ve işlevsel yönlerini değerlendirerek, narsisistik kişilik kalıplarını kişisel işlevsellik düzeyi ile patolojik kişilik özelliklerine göre tanımlamayı önermektedir. Bu çerçevede narsisizm, benlik ve sosyal işlev bozuklukları, grandiyözlük ve dikkat çekme isteği temel alınarak ele alınmaktadır (Skodol vd. , 2011; APA, 2013).

Alternatif Model, narsisizmin grandiyöz ve hassas biçimlerine daha ayrıntılı bir yaklaşım sunduğu için son yıllarda klinik çalışmalar ve araştırmalar içinde daha fazla tercih edilmeye başlandığı bilinmektedir (Pincus vd. , 2014).

Narsisistik Kişilik Bozukluğunun Tedavi Süreci

Narsisistik kişilik bozukluğu (NKB) tedavisi, kişilik yapısının doğası gereği karmaşık ve uzun bir süreç olduğu bilinmektedir. Bu bozukluğa sahip bireyler, genelde içsel olarak düşük özsaygı hissi taşıırken, dışarıda ise kendilerini oldukça büyük bir benlik olarak gösterebilmektedirler. Bu durum, terapötik bir ilişki kurmayı zorlaştırmaktadır (Ronningstam, 2011). Özellikle eleştirilere karşı duyarlılıkları, empati eksiklikleri ve terapistte üstünlük gösterme arzuları nedeniyle terapi süreci dalgalı olabilmektedir.

Psikodinamik Terapi

Psikodinamik terapiler, narsisistik kişilik bozukluğunun altında yatan erken dönemdeki benlik yapısı sorunlarına odaklanmaktadır. Kernberg'in Aktarım Odaklı Terapisi, narsisistik bireylerin içindeki çelişkili benlik temsilleri üzerinde çalışmayı ve onların gerçeklik algılarını güçlendirmeyi amaçlamaktadır (Clarkin, Yeomans ve Kernberg, 2006). Kohut'un kendilik psikolojisi teorisine dayanan

teknikler ise empatik bir tutumla narsisistik zayıflıkları yeniden inşa etmeye yönelik olduğu bilinmektedir (Kohut, 1971).

Bilişsel Davranışçı Terapi (BDT)

BDT, narsisistik bireylerin zihinsel çarpıtmalarını ve büyüklenmeci öz inançlarını ele alır. Bu kişilere genellikle “Ben diğerlerinden üstünü” ya da “Hata yaparsam değersiz olurum” gibi inançlar hakim olduğu bilinmektedir (Beck vd., 2004). BDT, bu inançları yeniden şekillendirerek özsaygı dalgalanmalarını azaltmayı hedeflemektedir. Ayrıca, kişilerarası becerileri geliştirme ve duygusal yönetim stratejileri de bu tedavi sürecinde önemli bir yere sahip olduğu bilinmektedir.

Şema Terapi

Şema terapi, narsisistik kişilik özelliklerinde çocukluk döneminden itibaren gelişen uyumsuz şemaların (örneğin, kusurluluk, onay bağımlılığı, üstünlük) tanınmasını ve değiştirilmesini sağlamaktadır. Arntz ve Jacob (2012) şema terapisinin kompleks kişilik bozuklukları, narsisistik kişilik bozukluğu da dahil, için etkili olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşım, hem grandiyöz hem de kırılğan narsisizmi anlamak açısından önem taşımaktadır.

Terapi Sürecindeki Zorluklar

Narsisistik bireylerin terapilere geç başvurmaları yaygındır; genellikle dışsal sorunlar (boşanma, iş kaybı, sosyal yalnızlık) yüzünden terapi almak zorunda kalmalarının normal olduğu bilinmektedir. Terapistle sağlıklı bir iş birliği kurmak çoğu zaman zaman alabilmektedir. Ancak doğru tekniklerle, uzun vadeli değişim sağlanabilmektedir (Kealy ve Ogrodniczuk, 2010).

Narsizm Ve Yakın İlişkiler

Narsisizm, bireylerin kendilerine karşı aşırı bir hayranlık duyması, kendilerini üstün görmeleri ve başkalarından onay alma isteğiyle tanımlanan bir kişilik özelliği olarak bilinmektedir (Miller ve Campbell, 2008). Bu özellik, özellikle yakın ilişkilerde önemli sonuçlar doğurmaktadır. Narsistik kişiliklere sahip bireyler, genellikle çekici, özgüvenli ve karizmatik bir izlenim bıraksa da zamanla bu tür ilişkilerde empati eksikliği, duygusal istismar, bağlanma güçlükleri ve ilişki tatmininde azalma gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Campbell ve Foster, 2002).

Narsisizmin İki Boyutu ve İlişki Dinamikleri

Araştırmacılar narsisizmi genel olarak iki ana boyutta inceler: grandiyöz ve kırılğan (Pincus ve Lukowitsky, 2010). Grandiyöz narsisizm; kişilerin kendilerini üstün hissetmeleri, baskın olmaları ve başkalarını kontrol etme arzusuyla ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu tür bireyler, yakın ilişkilerinde kendilerini ön planda tutar, partnerlerinin ihtiyaçlarını dikkate almaz ve güç dengesizlikleri yaratabilmektedir (Foster, Shira ve Campbell, 2006). Kırılğan narsisizm ise içe dönüklük, yetersizlik

hissi ve sürekli onay arama gibi belirtilerle öne çıkmaktadır. Bu kişiler, reddedilme korkusu nedeniyle ilişkilerde kaçınma eğiliminde olabilmektedir (Dickinson ve Pincus, 2003).

Bağlanma Stilleri İle İlişkisi

Bağlanma stilleri ile narsisizm arasında önemli bağlantıların var olduğu bilinmektedir. Büyükleme narsisizm genelde kaygılı bağlanma stili ile ilişkilendirilirken; hassas narsisizm ise kaçınan bağlanma ile bağlantılı olduğu bilinmektedir (Brunell ve Campbell, 2011). Narsistik kişiler, yaklaşımdan kaçınırken bir yandan da başkalarının onayını ve dikkatini istemeleri nedeniyle çelişkili ilişki tutumları göstermektedir.

Narsizm Ve Romantik İlişki Doyumu

Narsistik bireylerin eşleri sıklıkla ilişkilerinde tatminin düşük olduğunu, duygusal destek alamadıklarını ve manipülatif hareketlere maruz kaldıklarını ifade etmektedir (Wurst vd. , 2017). Narsisizmin, özellikle empatinin eksikliği ve bencil tutumlarla bağlantılı olması uzun süreli ilişkilerin devam etmesini zorlaştırmaktadır.

Narsisistik Kişilik Bozuklukta En Yaygın Manipülasyon Yöntemleri

1- Yalan

Narsistik kişiler, zarar vermeyen gibi görünseler de karşılarındaki insanları kararsız hale getirebilecek yalanlar söyleme eğiliminde oldukları bilinmektedir. (O'Reilly ve Doerr, 2020; Sarfarazi, 2022). Gerçekten de, birçok çalışma narsizm ile yalan söyleme arasında olumlu bir ilişki olduğunu göstermektedir. (Zvi ve Elaad, 2018; O'Reilly ve Doerr, 2020). Narsist bireyler, diğer insanlara en iyi özelliklerini göstermeye çalıştıkları için, yakınlarındaki kişilere gerçek dışı hikayeler aktarabilmektedirler. Onay alma arzuları her zaman var olmaktadır. Bu nedenle, egolarını tatmin etmek amacıyla yalan söylemek ve gerçeği yanlış aktarmanın oldukça yaygın olduğu bilinmektedir (Ford, King ve Hollender, 1988; Dike, Baranoski ve Griffith, 2005).

2- Yansıtma (Projeksiyon)

Yansıtma, narsist kişilerin kendileriyle ilgili beğenmedikleri ve istemedikleri kişilik özelliklerini, davranışları, arzuları ve dürtüleri başkalarına yüklemeleri olarak tanımlanmaktadır. Narsist kişiler bu durumu oldukça etkili bir şekilde gerçekleştirmektedirler. Kendi güven duygusunu ve toplumsal kabulü olumsuz etkileyebilecek özelliklerini başkalarına yansıtarak suçluluk hislerini azaltmaktadırlar (Behrendt, 2015: 204). Yansıtmanın bir yolu, ilişkideki partneri kontrol etmeye çalışmaktır. Bu amaç doğrultusunda, baskı yapma veya partnerin davranışlarını sürekli gözlemleme gibi tutumlar sergilenebilmektedir. Yansıtmanın diğer bir yöntemi ise mevcut partneri küçük düşürme çabaları olarak bilinmektedir. Bu, sözlü hakaretlerde bulunmak veya ona lakap takmak şeklinde yapılabilmektedir.

3- Gaslighting

Gaslighting, bir tür psikolojik istismar olarak, bir kişiyi veya grubu hedef almaktadır. Bu tür istismar, bireylerin akıl sağlıkları hakkında şüphe duymalarını sağlamak için tasarlanmaktadır. Yanlış yönlendirme, amacın saptırılması, sürekli yalanlama ve çelişkili söylemlerle, hedef alınan kişilerin bulundukları ortamdaki izole olmaları ve yalnızlaşmaları hedeflenmektedir. Böylece mağdurlar kendi gerçekliklerini sorgulamaya başlamaktadır. Narsist bir kişi gaslighting yaparken önemli bilgileri gizlemeyi ve partnerini değiştirmeyi amaçlamaktadır (Greenberg, 2017; Petric, 2018).

4- Yok Olma (Ghosting)

Yok olma, ya da ghosting, birinin diğerine bildirmeden aniden iletişimi kesmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu durum genellikle flört döneminde yaşanmaktadır. Yok olma, sosyal medya platformlarında engelleme gibi durumları da kapsamaktadır. Narsist kişilik, bu tür bir manipülasyonu başarıyla uygulayabilmektedir. Bu tür bir davranış, narsist birey için güç sağlarken aynı zamanda kontrolü elinde tuttuğunun bir göstergesi de olabilmektedir. Narsist bir partnerle iletişim kurmaya çalışıldığında yanıt alamamanın mümkün olduğu bilinmektedir. Bu durum, birine karşı hislerin azaldığının göstergesi olabilir ya da sadece tepki almak için yapılmış olabilir. Ayrıca, yok olma taktiğini kullanan herkesin bir kişilik bozukluğu olduğu söylenemez (Gepp, Casabianca ve Pedersen, 2021).

5- Utandırma

Kendine aşırı güvenen insanlar, geçmişteki olaylardan gelen saklı bir utanma duygusu taşırlar ve bu hislerini, diğer insanlarla etkileşimde olduklarında yansıtmak istemektedirler. Mesela, eğer narsist bir kişi şef konumundaysa, çalışanlarının mükemmeliyetini sorgulayabilir ve onların iş performansları nedeniyle küçümseme veya azarlama yoluna gidebilmektedir. Narsist insan, utanç verici bir durumla karşılaştığında çoğunlukla öfkeyle tepki vermektedir. Narsist bir partner, ilişkide utanç yaratmayı hedefler ve bu durum zamanla daha belirgin hale gelmektedir. Bu utanç hissi; narsist partnerle beraber olmaktan, ilişkide güçsüz hissetmek, ayrılmak için gerekli cesareti bulamamak ve narsist bir partnerle birlikte olmayı seçmek bu durumun nedenleri arasında olabilmektedir (Durvasula, 2015; Neuharth, 2021).

Narsistik Bir İlişkinin Üç Temel Evresi

1- Aşk Bombardmanı (Love Bombing)

Narsistik bir kişi, ilişkide karşılaşılabileceği potansiyel partneri başlangıçta mükemmel bir şekilde görmektedir. Mükemmel görme, partnerin aşırı şekilde yüceltilmesi olarak bilinmektedir. İlginin başlangıcı da hızlı bir şekilde sürmektedir. İlk etapta evlilik teklifi gibi ani kararlar bu süreçte yer almaktadır (Howard, 2019; Stranieri, Stefano ve Greco, 2021). Narsistik bir birey, ilişki başlangıcında “Senin gibi birini daha önce tanımadım. ” “Çok iyi ve çok güzelsin” gibi aşırı övgülerde bulunarak

partnerini tam anlamadan yüceltme eğiliminde oldukları bilinmektedir. Bu tip kişilerde kıskançlık hareketleri ve fiziksel takip etme davranışları da çoğunlukla görülmektedir (Gepp vd. , 2021).

2- Gaslighting ve Değersizleştirme

Narsistik bir kişi, bulunduğu ilişki içindeki partnerini yavaşça çevresinden ve hatta aile bireylerinden uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Böyle bir izolasyona uğrayan partner, narsist birey için faydalı bir durum olarak bilinmektedir. Çünkü partnerin manipülasyonlarına karşı uyaracak Bu bütün manipülasyonlar, partnerin bunları sevdiğinden emin olduktan sonra başlamaktadır ve onun her davranışını doğru olarak kabul etme olasılığı artmaktadır (Durvasula, 2015). Bunun yanı sıra, insanlar narsistik partnerleri tarafından değersizleştirme durumuyla da karşılaşabilmektedirler (Howard 2019; Stranieri ve diğerleri, 2021). Narsistik bireyler için partnerlerinin kontrol içerisinde olması son derece önemli olarak bilinmektedir. Kontrolü sağlamak amacıyla, sözlü saldırılar (örneğin alaycı şakalar), küçümseme, aşağılama, partnerin değerini sorgulama gibi manipülatif psikolojik oyunlar kullanılmaktadır. Tüm bu manipülasyonlar, partnerin onlardan hoşlandığına emin olduktan sonra başlamaktadır (Petric, 2018; Howard, 2019). Vaknin (2014), Narsistik bireylerin davranışlarının sonuçlarını değerlendirme konusunda bir sıkıntı çekmediklerini, yalnızca sonuçlarla ilgili düşünüp tartıştıklarını belirtmektedir. Ayrıca, narsistik bir kişinin kırılğan benliğini güçlendirme konusunda değersizleştirme süreci yardımcı olmaktadır (Bursten, 1972; Ford vd, 1988).

3- Ayrılma

Narsistik bir kişi, ayrılma sürecinde doğrudan romantik partnerini suçlamakta ve sorumluluk almadan onu terk etmektedir. Çok geçmeden yeni bir partner bulma çabasına girişmekte ve ayrıldığı partneri hakkında “karalama kampanyası” başlatmaktadır (Howard, 2019). Narsistler, ilişkideki geç dönemlerde genellikle aldatmaya yatkın oldukları bilinmektedir. Ayrılma aşamasındayken, muhtemel yeni partnerine yoğunlaştıkları için aldatma davranışında bulunma olasılıkları da bulunmaktadır (Campbell ve Siedor, 2016).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın hedefi, derleme tekniği kullanarak narsistik kişilik bozukluğu olan kişilerdeki yakın ilişkilerin incelenmesidir.

Sınırlılıklar

Bu çalışmada, Türkçe yayımlanan ilgili anahtar kelimelerle Google Akademik veri tabanında bulunabilen kitaplar, araştırmalar ve derleme makaleleri incelenerek değerlendirilmektedir.

YÖNTEM

Bu çalışmada literatür tarama yöntemi uygulanmaktadır. Saha çalışması veya herhangi bir ölçüm aracı kullanılmamaktadır. Literatür taraması, belirli bir amaca yönelik olarak sistematik bir biçimde toplanan

ve analiz edilen, geçerliliği ve güvenilirliği kanıtlanmış akademik araştırmaları incelemek anlamına gelmektedir (Gough vd, 2017).

Literatür Araştırması

Bu çalışmada, Google Akademik veri tabanındaki Türkçe ve İngilizce yayınlanmış araştırma ve derleme makaleleri ilgili anahtar kelimelerle özet ve tam metinlerine ulaşarak incelenmiştir. Gözden geçirme aşamasında tutarlılığı sağlamak amacıyla başlıkta yer alan kelimelerle basit bir arama algoritması kullanılmıştır.

BULGULAR

Erdoğan ve Şahin tarafından 2020 yılında yapılan bu çalışmada, literatürde sıkça rastlanan narsisizm kavramının, ilişkiler ile cinsel eğilimler üzerinde olan etkilerini araştırmak hedeflenmiştir. Bu hedefle birlikte, rastgele seçim yapılan 350 katılımcıya Beş Faktör Narsisizm Ölçeği, İlişki Doyum Ölçeği uygulanmıştır. Verilerin analizi SPSS 22 yazılımı kullanılarak gerçekleştirilmiş ve araştırmanın sorularına uygun bir şekilde t testi ve Pearson korelasyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda, narsisizmin alt boyutları olan kırılğan ve büyükenmeci narsisizmin ilişki doyumu ile cinsel tutum ve davranışlar arasında farklı seviyelerde bağlantılar olduğu görülmüştür (Erdoğan ve Şahin,2020).

Elibol ve Tok tarafından 2019'da yapılan bu çalışmanın ana hedefi, Kırılğan narsisizm ile yetişkin bağlanma tarzları arasındaki ilişkiyi, duyguları yönetme konusundaki güçlükleri, reddedilme korkusunu, yakınlıktan kaçınmayı ve kendini gizleme eğilimlerini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, normal bir gruptan 18 ile 60 yaşları arasında olan 236 yetişkin katılımcı Bu çalışma, örneklem oluşturmuştur. Katılımcılara aşırı duyarlı narsisizm ölçeği, yakın ilişkilerde yaşantılar envanteri-II, duygu düzenlemede zorluklar ölçeği, yetişkin reddedilme duyarlılığı ölçeği, yakınlık korkusu ölçeği ve kendini gizleme envanteri uygulanmıştır. Öte yandan, kendini gizleme ile kırılğan narsisizm arasındaki ilişkide reddedilme duyarlılığının kısmen aracılık yaptığı anlaşılmıştır (Elibol ve Tok,2019).

Aydın ve Yavuzer tarafından 2022'de yapılan bu araştırmanın amacı, narsisistik kişilik yapısı ile yakın ilişkilere ilişkin eğilimleri incelemektir. Araştırmada ilişkisel tarama yöntemi tercih edilmiştir. Katılımcı grubu, yaşları 20 ile 64 arasında değişen 226 kadın ve 144 erkekten oluşan toplam 370 gönüllüdür. Demografik Bilgi Formu, Narsistik Kişilik Envanteri ve Çok Boyutlu İlişki Ölçeği, veri toplama amacıyla kullanılmıştır. Toplanan veriler, SPSS 24 yazılımı ile analiz edilmiştir ve bu analizlerde Pearson korelasyon analizi ile regresyon analizleri uygulanmıştır. Elde edilen bulgular doğrultusunda; Narsisistik kişilik özelliği ile sosyal etkileşim, içsel bağ kontrolü ve ilişki içinde kendine güven arasında olumlu bir ilişki olduğu saptanmıştır. Ancak narsisistik kişilik özelliği ile ilişki tatmini arasında olumsuz bir ilişki tespit edilmiştir (Aydın ve Yavuzer, 2022).

Korkmaz tarafından 2022'de yapılan çalışmada narsizm ile manipülasyon arasındaki ilişkiyi romantik ilişkiler bakımından irdelemeyi amaçlamaktadır. Kişiler arası psikososyal yetersizliklerle bağlantılı olan patolojik narsizmin iki yönü tanımlanmıştır; bunlar büyükenmecilik ve kırılğanlıktır. Ayrıca, bu

yönlerin genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Yüksek narsizm seviyesine sahip kişiler, romantik ilişkilerde yalanlar söyleyebilir, yansıtma yapabilir, gaslighting uygulayabilir ve yok olma davranışında bulunabilirler. Bu tür ilişkiler, genellikle aşk bombardımanı, değersizleştirme ve ayrılma döngüleri içerir. Ayrıca, romantik partnerleri bu ilişkilerde acı hissetme, üzüntü, yaşamdan zevk alamama ve utanç gibi olumsuz duygular yaşayabildiği görülmüştür (Korkmaz,2022).

Korkmaz tarafından 2021 yılında yapılan bu yazı, patolojik narsisizme sahip kişilerin romantik ilişkilerdeki tutumlarını, davranışlarını, romantik partnerleriyle iletişimlerini ve ilişki kalıplarını incelemeyi ve narsizm ile psikolojik istismar arasındaki bağlantıları ele almayı hedeflemektedir. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle mevcut kaynaklar gözden geçirilerek narsizm ve narsistik kişilik bozukluğu ile manipülasyon kavramları tanımlanmıştır. Sonrasında, narsistik kişilerin sıklıkla kullandığı manipülasyon yöntemleri, narsistik ilişkinin üç temel evresi, narsistik romantik ilişkilerde partnerlerin hissettiği yaygın duygular ve narsistik kişilerle devam eden bağlantıların mevcut partnerler üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Literatür taramasıyla elde edilen genel bulgular, narsizm ile romantik ilişkilerde manipülasyon uygulama arasında güçlü bir bağlantı olduğunu göstermiştir (Korkmaz,2021).

TARTIŞMA

Bu çalışma, narsistik kişilik bozukluğu (NKB) bulunan kişilerin yakın ilişkilerde büyük sıkıntılar yaşadığını göstermektedir. Özellikle grandiyöz narsisizmle bağlantılı olan özellikler (örneğin empati yoksulluğu, üstünlük beklentisi ve manipülatif tutumlar), romantik ve sosyal ilişkilerde bağlantı kurmayı ve bunları devam ettirmeyi önemli ölçüde zorlaştırmaktadır (Wurst vd.,2017). Bu durumda, narsistik olan kişilerin ilişkilerinden elde ettikleri tatmin düşük kalmakta, partnerlerinde ise duygusal yorgunluk ve güven eksikliği gibi sorunlar görülmektedir (Campbell & Foster, 2002). Kırılgan narsisizm, ilişkisel dinamiklerde farklı bir desen sergilemektedir. Kırılgan narsistik kişiler çoğunlukla içe kapanık, eleştirilere karşı hassas ve sürekli onay arayışında oldukları için ilişkilerde ya çok bağımlı ya da kaçınmayı tercih etmektedirler (Dickinson & Pincus, 2003). Bu durum, bağlanma kuramı perspektifinden değerlendirildiğinde, kırılgan narsisizmin kaygılı bağlanma, grandiyöz narsisizmin ise kaçınan bağlanma stilleri ile örtüştüğü sonucunu desteklemektedir (Brunell ve Campbell, 2011).

Terapötik açıdan bakıldığında, narsistik kişilerin terapiye karşı direnç göstermeleri ve duygusal olarak korumacı bir tutum içinde olmaları, terapötik ilişkiyi kurmayı güçleştirmektedir (Ronningstam, 2011). Ancak, özellikle şema terapisi ve aktarım merkezli psikodinamik yöntemlerin, narsistik özellikleri olan kişilerin ilişki sorunları üzerinde etkili olabileceği belirtilmektedir (Arntz ve Jacob, 2012; Clarkin, Yeomans ve Kernberg, 2006).

Sonuç olarak, narsistik kişilik yapısının yakın ilişkiler üzerindeki etkisi çok yönlüdür ve sadece davranışlarla sınırlı kalmayıp, bilişsel ve bağlanma ile ilgili süreçlerle de bağlantılıdır. Bu çerçevede, grandiyöz ve kırılgan narsisizmin ilişkilere olan etkilerinin farklı açılardan ele alınması önemlidir. Gelecek çalışmalar, narsistik bireylerin ilişki kurma ve sürdürme şekillerini daha derinlemesine araştırmalı; ayrıca partnerlerin bakış açısının da göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, narsistik kişilik bozukluğu (NKB) yaşayan kişilerin yakın ilişkilerinde karşılaştıkları zorluklar teorik ve ampirik araştırmalar üzerinde incelenmiştir. Araştırma bulguları, narsistik yapının özellikle grandiyöz ve kırılgan türlerinin ilişki dinamiklerini anlamada önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Grandiyöz narsisizm, empati eksikliği, güç arzusu ve manipülatif davranışlar ile ilişkilendirilirken; kırılgan narsisizm ise reddedilme korkusu, onay arayışı ve duygusal hassasiyet ile öne çıkmaktadır. Her iki narsistik biçim de ilişki bağlanma sorunları, düşük ilişki memnuniyeti ve çatışma eğilimi gibi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Terapi sürecinde, bu kişilerle kurulan terapötik ittifak, hassas dengelere dayanmakta ve genellikle düşük motivasyon seviyeleri gözlemlenmektedir. Gelecek çalışmalar, narsistik özelliklere sahip kişilerin romantik ilişkilerde yaşadığı zorlukların sadece bireysel açıdan değil, aynı zamanda partnerlerin bakış açısıyla çift düzeyinde ve zaman içinde incelenmesini önermektedir. Böylece, narsistik özelliklerin ilişkideki döngüsel etkileri daha iyi anlaşılabilir.

KAYNAKÇA

American Psychiatric Association. (1980). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (3rd ed.). Washington, DC: Author.

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (4th ed.). Washington, DC: Author.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>

Arntz, A., & Jacob, G. (2012). *Schema therapy in practice: An introductory guide to the schema mode approach*. Wiley-Blackwell.

Arntz, A., & Jacob, G. (2012). *Schema therapy in practice: An introductory guide to the schema mode approach*. Wiley-Blackwell.

Beck, A. T., Freeman, A., Davis, D. D., & Associates. (2004). *Cognitive therapy of personality disorders* (2nd ed.). Guilford Press.

Behrendt, R. P. (2015). Narcissism and the self dynamics of self-preservation in social interaction, personality structure, subjective experience, and psychopathology. New York: Palgrave Macmillan.

Brummelman, E., Thomaes, S., Nelemans, S. A., Orobio de Castro, B., Overbeek, G., & Bushman, B. J. (2015). Origins of narcissism in children. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(12), 3659–3662. <https://doi.org/10.1073/pnas.1420870112>

Brummelman, E., Thomaes, S., Nelemans, S. A., Orobio de Castro, B., Overbeek, G., & Bushman, B. J. (2015). Origins of narcissism in children. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 112(12),

3659–3662. <https://doi.org/10.1073/pnas.1420870112>

Brunell, A. B., & Campbell, W. K. (2011). Narcissism and romantic relationships: Understanding the paradox. In W. K. Campbell & J. D. Miller (Eds.), *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments* (pp. 344–350). Wiley.

Brunell, A. B., & Campbell, W. K. (2011). Narcissism and romantic relationships: Understanding the paradox. In W. K. Campbell & J. D. Miller (Eds.), *The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments* (pp. 344–350). Wiley.

Bursten, B. (1972). The manipulative personality. *Archives of General Psychiatry*, 26(4), 318. doi:10.1001/archpsyc.1972.0175022

Bushman, B. J., & Baumeister, R. F. (1998). Threatened egotism, narcissism, self-esteem, and direct and displaced aggression: Does self-love or self-hate lead to violence? *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(1), 219–229. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.75.1.219>.

Bushman, B. J., & Baumeister, R. F. (1998). Threatened egotism, narcissism, self-esteem, and direct and displaced aggression: Does self-love or self-hate lead to violence? *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(1), 219–229. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.75.1.219>

Campbell, W. K., & Foster, C. A. (2002). Narcissism and commitment in romantic relationships: An investment model analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(4), 484–495. <https://doi.org/10.1177/0146167202287006>

Campbell, W. K., & Foster, C. A. (2002). Narcissism and commitment in romantic relationships: An investment model analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(4), 484–495. <https://doi.org/10.1177/0146167202287006>

Campbell, W. K., & Siedor, L. (2016). Narcissism and dishonesty. The SAC model. In J. W. Prooijen & P. A. M. Lange (Eds). *Cheating, corruption and concealment: The roots of dishonesty*. (p. 151-165). Cambridge University Press.

Cheung, F. M., & Jackson, T. (2014). The role of culture in understanding the self: Terms and structures across cultures. In S. T. Fiske, D. L. Schacter, & S. E. Taylor (Eds.), *Annual review of psychology* (Vol. 65, pp. 123–150). Annual Reviews. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115035>

Clarkin, J. F., Yeomans, F. E., & Kernberg, O. F. (2006). *Psychodynamic psychotherapy for personality disorders: A clinical handbook*. American Psychiatric Publishing.

Clarkin, J. F., Yeomans, F. E., & Kernberg, O. F. (2006). *Psychotherapy for borderline personality: Focusing on object relations*. American Psychiatric Publishing.

Costin, A., & Rad, D. (2021). Coping with a narcissistic partner during lockdown: A qualitative research.

Technium Social Sciences Journal, 20, 900-915.

Costin, A., & Rad, D. (2021). Coping with a narcissistic partner during lockdown: A qualitative research. *Technium Social Sciences Journal*, 20, 900-915.

Dickinson, K. A., & Pincus, A. L. (2003). Interpersonal analysis of grandiose and vulnerable narcissism. *Journal of Personality Disorders*, 17(3), 188–207. <https://doi.org/10.1521/pedi.17.3.188.22146>

Dickinson, K. A., & Pincus, A. L. (2003). Interpersonal analysis of grandiose and vulnerable narcissism. *Journal of Personality Disorders*, 17(3), 188–207. <https://doi.org/10.1521/pedi.17.3.188.22146>

Doğaner, İnci (1996), “Narsisistik Kişilik Bozukluğu”, Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları, Cilt no:1, Sayı:3

Durvasula, R. (2015). Should I stay or should I go. New York: Post Hill Press.

Eğridere, M. (2022). Kırılgan ve büyüklenmecî narsisizmin nesne ilişkileri, aile öngörülemezliği ve savunma mekanizmaları açısından incelenmesi [Yüksek lisans tezi, Başkent Üniversitesi]. Başkent Üniversitesi Akademik Arşiv. <https://acikerisim3.baskent.edu.tr/items/bc47e0b4-a3a6-4cb5-90e3-c51796216ff4>

Ersoy, B. (2020). Psikolojide narsisizm kavramına Kohut öncesi bakış. *Düşü(nüyorum): Psikiyatri ve Psikoloji Yazıları*, 10(36), 24–32. <https://www.dusunuyorumdergisi.com/psikolojide-narsisizm-kavramina-kohut-oncesi-bakis/>

Fan, Y., Duncan, N. W., de Greck, M., & Northoff, G. (2011). Is there a core neural network in empathy? An fMRI based quantitative meta-analysis. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 35(3), 903–911. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2010.10.009>

Fischer, A. (2022). Then again, what is manipulation? A broader view of a much maligned concept. *Philosophical Explorations*, 25(2), 170-188. doi: 10.1080/13869795.2022.2042586.

Ford, C. V., King, B. H., & Hollender, H. (1988). Lies and liars: Psychiatric aspects of prevarication. (1988). *American Journal of Psychiatry*, 145(5), 554 562. doi:10.1176/ajp.145.5.554.

Foster, J. D., Shrira, I., & Campbell, W. K. (2006). Theoretical models of narcissism, sexuality, and relationship commitment. *Journal of Social and Personal Relationships*, 23(3), 367–386. <https://doi.org/10.1177/0265407506064204>

Freud, S. (1957). On narcissism: An introduction. In J. Strachey (Ed. & Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 14, pp. 67–102). London: Hogarth Press. (Original work published 1914)

Gepp, K., Casabianca, S. S. & Pedersen, T. (2021). 6 games people with narcissistic personality disorder play. Erişim adresi: <https://psychcentral.com/blog/manipulation-games-narcissists-play>

Golomb, M., Fava, M., Abraham, M., & Rosenbaum, J. F. (1995). Gender differences in personality disorders. *American Journal of Psychiatry*, 152(4), 579–582. <https://doi.org/10.1176/ajp.152.4.579>

Greenberg E. (2017). Are you being gaslighted by the narcissist in your life? Psychology Today. Sussex Publisher (September 17, 2017). Erişim adresi: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/understanding-narcissism/201709/are-you-being-gaslighted-the-narcissist-in-your-life>

Gürel, E., & Muter, C. (2007). Psikomitolojik Terimler: Psikoloji Literatüründe Mitolojinin Kullanılması. *Sosyal Bilimler Dergisi*(1), 538-569.

Howard, V. (2019). Recognising Narcissistic Abuse and the Implications for Mental Health Nursing Practice. *Issues in Mental Health Nursing*, 40(8), 1–11.

Hyman, S. (1989), Acil Psikiyatri, Çev: İ. Doğaner, A. Ayan, Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova, No:133, İzmir

Kealy, D., & Ogrodniczuk, J. S. (2010). Narcissistic personality disorder: A review of clinical strategies. *Journal of Psychiatric Practice*, 16(1), 49–56. <https://doi.org/10.1097/01.pra.0000367774.66980.13>

Kızıltan, H. (2000). Narcissistic Personality Inventory (NPI) Ölçeğinin Türkçe Formu İle Eş Değerliliği, Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışmaları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.*

Kohut, H. (1971). *The analysis of the self: A systematic approach to the psychoanalytic treatment of narcissistic personality disorders*. International Universities Press.

Livesley, W. J., Jang, K. L., Jackson, D. N., & Vernon, P. A. (1998). Genetic and environmental contributions to dimensions of personality disorder. *American Journal of Psychiatry*, 155(6), 768–775. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/9619141/>

Lowen, A. (2012). Narcissism: Denial of the true self. United States of America: Toucstone. Maatta, M., Uusiautti, S., & Maatta, K. (2012). An intimate relationship in the shadow of narcissism: What is it like to live with a narcissistic spouse. *International Journal of Research Studies in Psychology*, 1(1), 37-50.

Miller, J. D., & Campbell, W. K. (2008). Comparing clinical and social-personality conceptualizations of narcissism. *Journal of Personality*, 76(3), 449–476. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2008.00492.x>

Neuharth, D. (2021). 8 insidious ways narcissists try to control you: How to sidestep narcissistic manipulation and gaslighting. Erişim adresi: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/narcissism-demystified/202103/8-insidious-ways-narcissists-try-control-you>

O'Reilly, C. A., & Doerr, B. (2020). Conceit and deceit: Lying, cheating, and stealing among grandiose

narcissists. *Personality and Individual Differences*, 154, 109627. doi:10.1016/j.paid.2019.109627

Özçetin, A., Maraş, A., Ataoğlu, A. ve İçmeli, C. (2008). Deprem Sonucu Gelişen Travma Sonrası Stres Bozukluğu İle Kişilik Bozuklukları Arasında İlişki. *Düzce Tıp Fakültesi Dergisi*.

Petric, D. (2018). Gaslighting and the knot theory of mind. <https://www.juliedawndennis.co.uk/wp-content/uploads/2020/03/Gaslightingandtheknottheoryofmind.pdf>

Pincus, A. L., & Lukowitsky, M. R. (2010). Pathological narcissism and narcissistic personality disorder. *Annual Review of Clinical Psychology*, 6, 421–446. <https://doi.org/10.1146/annurev.clinpsy.121208.131215>

Pincus, A. L., Cain, N. M., & Wright, A. G. C. (2014). Narcissistic grandiosity and narcissistic vulnerability in psychotherapy. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 5(4), 439–443. <https://doi.org/10.1037/per0000031>

Ronningstam, E. (2009). Narcissistic personality disorder: A current review. *Current Psychiatry Reports*, 11(1), 68–75. <https://doi.org/10.1007/s11920-009-0011-8>

Ronningstam, E. (2011). Narcissistic personality disorder: A clinical perspective. *Journal of Psychiatric Practice*, 17(2), 89–99. <https://doi.org/10.1097/01.pra.0000396060.43169.74>

Ronningstam, E. (2011). Narcissistic personality disorder: A clinical perspective. *Journal of Psychiatric Practice*, 17(2), 89–99. <https://doi.org/10.1097/01.pra.0000396060.37075.d7>

Sarfarazi, M. P. (2022). Narcissistic-psychopathic manipulation - Part II of: Leadership or chaos effectuated by avaricious desire for tyrannous manipulation and control - Spiritual Psychology 101 Series. Erişim adresi: <https://spiritualscience101.wordpress.com/2022/04/25/narcissistic-psychopathic-manipulation-part-ii-of-leadership-or-chaos-effectuated-by-avaricious-desire-for-tyrannous-manipulation-and-control-by-mohsen-paul-sarfarazi-ph-d/>

Sayar, K. (2003). Benlik; o yakın soru, o uzak ülke. *Bilge Adam*;1: 11,17.

Schalkwijk, F., Jankowiak, K., Eikelenboom, M., & van Alphen, S. P. J. (2021). Narcissistic personality disorder and the DSM-5 alternative model for personality disorders. *Frontiers in Psychology*, 12, 676733. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.676733>.

Schulze, L., Dziobek, I., Vater, A., Heekeren, H. R., Bajbouj, M., Renneberg, B., ... & Roepke, S. (2013). Gray matter abnormalities in patients with narcissistic personality disorder. *Journal of Psychiatric Research*, 47(10), 1363–1369. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2013.05.017>

Skodol, A. E., Bender, D. S., Morey, L. C., Clark, L. A., Oldham, J. M., & Krueger, R. F. (2011). Personality disorder types proposed for DSM-5. *Journal of Personality Disorders*, 25(2), 136–169. <https://doi.org/10.1521/pedi.2011.25.2.136>

Stinson, F. S., Dawson, D. A., Goldstein, R. B., Chou, S. P., Huang, B., Smith, S. M., ... Grant, B. F. (2008). Prevalence, correlates, disability, and comorbidity of DSM-IV narcissistic personality disorder: Results from the Wave 2 National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. *The Journal of Clinical Psychiatry*, 69(7), 1033–1045. <https://doi.org/10.4088/JCP.v69n0701>

Stranieri, G., Stefano, L. D., & Greco, A. G. (2021). Pathological narcissism. *Psychiatria Danubina*, 33(9), 35-40. Erişim adresi: <https://hrcak.srce.hr/en/file/397115>

Taştan, S. (2019). Psikanalitik kuram çerçevesinde işlev dışı liderlik davranış örüntüleri ve patolojik narsisizm. *İstanbul Medipol Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 139–158. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/imj/issue/50733/568613>

Thomaes, S., & Brummelman, E. (2016). Narcissism and the developing self: A developmental perspective. *Current Directions in Psychological Science*, 25(6), 555–560. <https://doi.org/10.1177/0963721416667926>

Thomaes, S., & Brummelman, E. (2016). Narcissism and the developing self: A developmental perspective. *Current Directions in Psychological Science*, 25(6), 555–560. <https://doi.org/10.1177/0963721416667926>

Torgersen, S., Kringlen, E., & Cramer, V. (2001). The prevalence of personality disorders in a community sample. *Archives of General Psychiatry*, 58(6), 590–596. <https://doi.org/10.1001/archpsyc.58.6.590>

Twenge, J. M., & Campbell, W. K. (2009). *The narcissism epidemic: Living in the age of entitlement*. Free Press. https://books.google.com.tr/books?id=15Z_2hG1WaQC

Twenge, J. M., & Campbell, W. K. (2009). *The narcissism epidemic: Living in the age of entitlement*. Free Press. https://books.google.com.tr/books?id=15Z_2hG1WaQC

Twenge, J. M., Konrath, S., Foster, J. D., Campbell, W. K., & Bushman, B. J. (2008). Egos inflating over time: A cross-temporal meta-analysis of the Narcissistic Personality Inventory. *Journal of Personality*, 76(4), 875–902. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2008.00507.x>

Twenge, J. M., Konrath, S., Foster, J. D., Campbell, W. K., & Bushman, B. J. (2008). Egos inflating over time: A cross-temporal meta-analysis of the Narcissistic Personality Inventory. *Journal of Personality*, 76(4), 875–902. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2008.00507.x>

Wurst, S. N., Gerlach, T. M., Dufner, M., Rauthmann, J. F., Grosz, M. P., Küfner, A. C. P., & Back, M. D. (2017). Narcissism and romantic relationships: The differential impact of narcissistic admiration and rivalry. *Journal of Personality and Social Psychology*, 112(2), 280–306. <https://doi.org/10.1037/pspp0000113>

Wurst, S. N., Gerlach, T. M., Dufner, M., Rauthmann, J. F., Grosz, M. P., Küfner, A. C. P., & Back, M. D. (2017). Narcissism and romantic relationships: The differential impact of narcissistic admiration

and rivalry. *Journal of Personality and Social Psychology*, 112(2), 280–306.
<https://doi.org/10.1037/pspp0000113>

Yalçın, M. E., Ünal, S., & Ülbe, M. (2017). Narsisistik kişilik örgütlenmesi ve narsisistik savunmalar: Bir vakanın psikoterapi süreci ve süpervizyon deneyimi üzerinden değerlendirme. *12. Ulusal Psikoloji Öğrencileri Kongresi*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
<https://open.metu.edu.tr/handle/11511/49379>

Zvi, L., & Elaad, E. (2018). Correlates of narcissism, self-reported lies, and self-assessed abilities to tell and detect lies, tell truths, and believe others. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 15(3), 271-286. doi:10.1002/jip.1511